

DISKUSIE „OKRÚHLEHO STOLA“ 1973—1974

RAISA KOPSOVÁ

V minulom čísle Filozofie sme informovali našich čitateľov o poslaní a obsahovom zameraní tzv. Okrúhleho stola, na ktorého pôde redakcia časopisu *Voprosy filosofii* mimoriadne zaujímavou a náročnou formou organizuje širokú výmenu názorov o aktuálnych problémoch súčasnej vedy a filozofie, ako aj o ich úlohách v celkovom spoločenskom dianí. Podrobnejšie sme sa zaoberali celkovým vyznením diskusie venovanej dnes mimoriadne naliehavej problematike *Človek a jeho životné prostredie*. V tomto prehľade chceme upozorniť na niektoré pozoruhodné myšlienky a podnety, ktoré odzneli na ďalších rokovaníach „Okrúhleho stola“. Samozrejme, nemôžeme venovať pozornosť všetkým diskusným vystúpeniam, ani zachytiť v celej šírke myšlienkové bohatstvo a polemickú atmosféru týchto diskusií.

Ďalší „Okrúhly stôl“ bol venovaný problémovému komplexu nazvanému *Veda, etika, humanizmus*.¹ Účastníci diskusie sa dotkli širokého okruhu otázok, snažili sa ozrejmiť najmä jeden z páčivých problémov vedy, a to vzťah medzi heuristickým a hodnotovým prístupom, vzťah vedeckých a humanistických ideálov.

Reláciu *prírodné vedy a etika* sa zaoberal akademik V. A. Engelgardt (Ústav molekulárnej biológie AV ZSSR). Vyslovil názor, že veda vytvára jedinú hodnotu, a to poznatky; nič iné, nijaké iné hodnoty netvorí. Hlavná špecifická hodnota vedy, jej imanentná hodnota spočíva podľa jeho názoru v schopnosti „vnašať krok za krokom poriadok do nekonečne rozsiahlej oblasti našej nevedomosti“ (č. 6, s. 42). Prof. A. A. Malinovskij (II. moskovský lekársky inštitút) súhlasil s tým, že prírodné vedy skutočne nevytvárajú základ pre rozvoj etických predstáv. Domnieva sa však, že aj etické hodnoty hrajú v rozvoji vedy veľmi významnú úlohu. Napríklad v prírodných vedách pôsobi veľmi zložitá spätná väzba: etické hodnoty zvyšujú efektívnosť vedy. Na tieto vystúpenia reagovali prof. I. T. Frolov a člen korešpondent AV ZSSR T. I. Ojzerman, ktorý poukázal na to, že vedecká práca formuje istý typ osobnosti a jemu zodpovedajúce etické normy. Veda je nielen tvorbou poznatkov, ale aj tvorbou určitých etických noriem a ideálov.

O *jednote vedy, estetiky a etiky* hovoril člen korešpondent AV ZSSR M. V. Volkenshtejn (Ústav molekulárnej biológie AV ZSSR). Povedal, že základnými etickými kategóriami, s ktorými veda ako forma ľudskej činnosti má do činenia, sú *pravda* (a hľadanie pravdy) a *harmónia* (a hľadanie harmónie) v okolitom svete.

Akademik B. M. Kedrov (Filozofický ústav AV ZSSR) sa vo svojom vystúpení zaoberal objektívnymi i subjektívnymi faktormi, ako aj osobnými a spoločenskými stimulmi rozvoja vedy, ktoré práve tvoria etický aspekt vedy, odhaľujúci objektívnu pravdu. Súhlasil s názorom akademika Engelgardta, že veda sama osebe nevytvára etické hodnoty, ale odhaľuje objektívnu pravdu, poskytuje princípy, ktoré jednej triede slúžia na jedny účely a druhej na iné, že odhaľuje svoju sociálnu zameranosť, ktorú v konečnom dôsledku nemožno odtrhnúť od jej obsahu.

Problematike vzťahu vedy a hodnoty, hodnotovej orientácie reálneho vedca, proble-

¹ Diskusia sa konala 14.—15. marca 1973, autorizované stenografické záznamy príspevkov sú uverejnené v č. 6, s. 39—58 a v č. 8, s. 96—112.

matike sociálneho významu vedeckej práce a vedeckého experimentu venovala svoj príspevok N. V. Motrošilovová, DrSc. (Filozofický ústav AV ZSSR). Akademik B. M. Pontekorvo (Spojený ústav jadrových výskumov, Dubna) podčiarkol, že myšlienka vedeckého humanizmu preniká všetkými druhmi ľudskej činnosti.

Živú diskusiu vyvolalo vystúpenie člena korešpondenta Akadémie výtvarných umení ZSSR M. A. Lifšica (Filozofický ústav AV ZSSR), ktorý sa zaoberal *protirečivosťou vzťahov etiky a vedy*. Okrem iného poukázal na to, že hodnota vedeckého výskumu ako špeciálneho smeru ľudskej kultúry je relatívna, rovnako ako je relatívna hodnota mravných či estetických požiadaviek. Uviedol historické príklady, keď duch poznania mal istý odtieň amorálnosti. Záverom povedal: „... zdá sa, že predsa len veda — nie ako úsilie o pravdu, ale ako spoločenská sila — je tak isto reálna ako akákoľvek iná (politická, vojenská, sila informácie) a potrebuje spoločenskú kontrolu“. (č. 6; s. 54) Na toto vystúpenie reagovali M. V. Volkenštejn, T. I. Ojzerman, I. T. Frolov a B. M. Kedrov. M. V. Volkenštejn pokladá za hrozné stanovisko, podľa ktorého je pokrok možný vo forme zla. Podľa jeho presvedčenia skutočný pokrok v konečnom dôsledku je vždy späť so skutočným humanizmom. Naproti tomu B. M. Kedrov vyslovil trizvezšie konštatovanie, že „abstraktné, jednoznačné riešenie ne-môže vyčerpať tému vzájomného vzťahu geniality a zločinu. Treba postupovať konkrétne. Nemožno povedať, že genialita a zločin sú nezlučiteľné“. (č. 6, s. 55)

T. I. Ojzerman sa dotkol problému *vedy ako sociálneho systému*. Hlavný problém vidí v tom, ako veda funguje, aké sociálne funkcie plní. Treba taktiež dešifrovať, aký zmysel vkladáme do pojmu „humanistický význam vedy“. Podľa jeho názoru veda ako každá sféra ľudskej činnosti predpokladá isté ľudské vzťahy, ktoré obsahujú aj mravný aspekt.

Na záver prvej časti diskusie vystúpil ešte V. A. Engelgardt, ktorý sa vyslovil k problému *vedy a spoločenskej zodpovednosti*. „Problém zodpovednosti — povedal — nevzniká v súvislosti s procesom poznania pravdy, ale v súvislosti s využívaním výsledkov tohto poznania; zodpovednosť sa úplne prenáša do oblasti technologického využitia vedeckých výtvarných.“ (č. 6, s. 57) Tento významný prírodovedec záverom vyhlásil: „Nemôžem povedať, žeby som vedel o nejakom prípade, keď poznanie ako také mohlo v sebe obsahovať prvky zla. Pre mňa je to nemožné. Zlo sa môže vôľou človeka vnieť do využívania poznatkov.“ (č. 6, s. 58)

V druhej časti diskusie vystúpili prevažne filozofi, ktorí venovali pozornosť najmä vzťahom vedy a humanizmu, etiky a vedy, vedy a humanistickej kultúry. A. F. Šiškin (Moskovský štátny inštitút medzinárodných vzťahov) poukázal na potrebu konkrétne-historicky odhaliť vzťah medzi vedou a humanizmom. Zdôraznil, že poznanie svojou podstatou a poslaním je humanistické, pretože povznáša človeka nad obklopujúcu ho prírodu, „vyčleňuje“ ho z nej, oslobodzuje ho od predsudkov. Fungovanie vedy si dnes stále viac žiada humanistické, etické normy a kritériá hodnotenia. Problematickou sociálnej kontroly vedy a jej rozvoja sa zaoberal V. Ž. Kelle, DrSc. (Filozofický ústav AV ZSSR), ktorý uviedol, že úroveň poznatkov dosiahnutá vedou, stupeň jej preniknutia do tajomstiev prírody vyžaduje, aby sa určili nejaké normy kontroly, a to nielen normy vedeckej činnosti, potrebné na produkovanie vedeckých poznatkov, ale aj normy predpokladajúce obmedzenie istých smerov rozvoja vedy. Je to veľmi zložitý problém, ktorého riešenie závisí v konečnom dôsledku od usporiadania spoločnosti.

Podľa názoru E. J. Solovjova, CSc. (Filozofický ústav AV ZSSR) veda je vnútorne etická, etická v takej miere, v akej vôbec realizuje ideál objektívneho poznania. Pokiaľ ide o kontrolu vedy, autor sa domnieva, že eticky orientovanú kontrolu nepotrebuje natoľko sama veda, ako skôr jej spoločenská organizácia, spôsob jej spájania

s technikou a ekonomikou. V tejto súvislosti povedal: „Ak sa problém humanistickej kontroly využívania vedy redukuje na otázky individuálnej etiky vedcov, potom sa vedci jednoducho odsudzujú na to, aby vyhlasovali moratórium akéhokoľvek významného objavu, ku ktorému dospeli.“ (č. 8, s. 105)

Etikou vedca a hodnotovou orientáciou spoločnosti sa zaoberal vo svojom príspevku sociológ J. A. Z a m o š k i n, DrSc. (Ústav spoločenských vied). Zdôraznil predovšetkým to, že nastolený problém nemožno riešiť bez sociologickej analýzy konkrétneho sociálneho systému na danej úrovni jeho vývinu, bez sociologického rozboru hodnôt, ktoré v tomto systéme prevládajú, bez sociologickej analýzy dynamiky danej spoločnosti ako samovyvíjajúceho sa systému — dynamiky značne protirečivej, v ktorej vznikajú situácie, keď sa etické normy menia.

V. S. M a r k o v (časopis *Voprosy filosofii*) charakterizoval humanizmus ako jednotu vedy a mravnosti. Vedu a morálku podľa neho spája predovšetkým uvedomenie si spoločenského významu vedy, závažnosti úloh, ktoré veda rieši pre blaho spoločnosti. Ak sa humanizmus chápe ako spoločná charakteristika všetkých druhov špecifickej ľudskej činnosti, potom medzi vedou a morálkou nenachádzame podstatný rozdiel: sú to len rôzne formy vývinu kultúry, ktorá je vo svojej podstate jednotná.

Ďalej diskutovali M. K. M a m a r d a š v i l i, DrSc., E. G. J u d i n, CSc. a V. M. M e ž u j e v, CSc., ktorý okrem iného zdôraznil, že nielen veda, ale aj etika a umenie musia slúžiť ako orientačný bod správania človeka, ako východisko a základ kultúry.

Diskusiu o problematike vzťahu vedy, etiky a humanizmu uzavrel hlavný redaktor časopisu *Voprosy filosofii* prof. I. T. F r o l o v. Z jeho príspevku upozorňujeme najmä na veľmi cennú pasáž, kde sa zaoberal potrebou rozpracúvania *etiky filozofie a filozofických diskusií*, ktoré sa v mnohých bodoch podstatne odlišujú od bežných vedeckých diskusií. Povedal: „Odlišnosť filozofických diskusií od bežných vedeckých sporov spočíva predovšetkým v tom, že v mnohých prípadoch hľadiska, ktoré sa v nich konfrontujú, a riešenia, ktoré sa navrhujú, majú alternatívnu povahu. Tým skôr musíme intenzívne rozpracúvať kultúru diskusií a etiku filozofie a prakticky ich uplatňovať v našej bezprostrednej práci. Musíme na to myslieť všetci a po zrnkách zbierať všetko to nové a zaujímavé, čím môže každý z nás prispieť nezávisle od svojho postavenia, svojich názorov, zamestnania atď.“ (č. 8, s. 111—112)

Rokovanie o problematike *interakcie prírodných a spoločenských vied v súčasnej etape*² malo predovšetkým prispieť k vymedzeniu prvoradých otázok, pri ktorých riešeniach je potrebná úzka spolupráca vedcov v prírodných a spoločenských vedách, malo posúdiť metódy takejto spolupráce a konkrétne ujasniť užitočnosť metód a poznatkov prírodných vied pre spoločenské vedy. Diskusia mala prispieť aj k ujasneniu toho, čo ešte treba urobiť pre zblíženie a spoluprácu pracovníkov v prírodných, technických a spoločenských vedách. Organizátori vychádzali zo snahy konkrétne prispieť k plneniu záverov XXIV. zjazdu KSSZ o dôležitosti zvýšenia efektívnosti vedeckého výskumu, širšieho rozpracúvania nových vedeckých problémov a rýchlejšej aplikácie prírodovedných a technických poznatkov do praxe komunistickej výstavby. Na diskusií sa zúčastnili poprední predstavitelia sovietskej vedy, akademici Berg, Dubinin, Kantorovič, Kedrov, Oparin, Fedorenko, Fok a iní (18 účastníkov).

Člen korešpondent AV ZSSR M. T. I o v č u k (Akadémia spoločenských vied pri ÚV KSSZ) poukázal na výsledky rozpracúvania otázok *organicznej jednoty výsledkov vedeckotechnickej revolúcie s prednosťami socialistického systému*. Uviedol okrem iného,

² Konalo sa 25. apríla 1973. Organizátori: Akadémia spoločenských vied pri ÚV KSSZ, Vedecká rada Prezídia AV ZSSR pre filozofické otázky prírodných vied, redakcia *Voprosy filosofii*. Materiály sú uverejnené v č. 9, s. 42—60 a v č. 10, s. 39—53.

že v niektorých krajinách, aj socialistických, sa možno stretnúť s pokusmi „zaobísť“ sa v oblasti duchovného života bez konkrétnych vied o prírode a spoločnosti. „V mnohých prípadoch na filozofických kongresoch a sympóziách niektorí autori nás zastrašujú tzv. scientizmom, nebezpečenstvom toho, že čiastkové, konkrétne vedy potlačia človeka a znemožnia mu vytvoriť si ucelený obraz sveta.“ (č. 9, s. 44) Problém človeka, ktorý je ústredným problémom, nemožno riešiť scholastickými špekuláciami a romantickými deklaráciami o tom, že konkrétne vedy nemôžu poskytnúť skutočnú vedomosť, lebo vraj obmedzujú duchovný svet človeka, jeho schopnosť „sebarealizovať“ sa atď. M. T. Iovčuk ďalej uviedol, že nedostatočne rozpracovaná je dôležitá stránka veľkého teoretického problému — dejiny prírodných vied a ich súčasné problémy ako prvky duchovného života človeka. Nemožno súhlasiť s tými, ktorí sa chcú pred súčasnou lavínou informácií uchrániť tak, že odmietajú „zafažovať“ si pamäť sociálnymi, etickými, estetickými a inými duchovnými hodnotami, ani s tými, ktorí nevenujú pozornosť skúmaniu objavov ľudského génia v oblasti prírodných vied a techniky a pokladajú ich za vzdialené od duchovného sveta človeka.

Akademik N. P. Fedorenko (Ústredný ekonomicko-matematický ústav AV ZSSR) sa zaoberal *interakciou prírodných a spoločenských vied*, najmä z hľadiska *ekonomickej*. Kritizoval konzervatívny postoj niektorých vedcov, ktorí sa orientujú výlučne na vnútornú logiku, vnútorné potreby samej vedy. Dnes prebieha proces „ekonomizácie“ prírodných vied a na druhej strane fakty prírodných vied sa stále širšie vlievajú do spoločenských vied, predovšetkým do ekonómie. V praktickej práci je dnes ťažké rozhraničiť prírodné a spoločenské vedy. Ďalej sa sústredil na problematiku hraničných vied a najefektívnejších smerov vedeckého výskumu. Poukázal na to, že pri koncipovaní dlhodobého plánu rozvoja spoločnosti. (do r. 1990) bolo ťažké odpovedať na niektoré otázky, lebo sa nedostatočne skúmajú: Ide napr. o otázku, ako bude vyzerat budúci spôsob života ľudí. Za „hraničné problémy“ a „body rastu“ súčasnej vedy akademik Fedorenko pokladá napr. vytvorenie energetiky budúcnosti, technickú revolúciu v riadení, plánovaní a výrobe, vo využívaní informácií, rozvoj genetiky a selekcionárstva. Za ústredný problém vedy vcelku možno pokladať komplexné skúmanie človeka, kde sa zrejme nachádza ohnisko uplatňovania prírodných a spoločenských vied. Tento problém však treba špecifikovať.

Problematike *materialistickej dialektiky a vedeckotechnickej revolúcie* venoval svoj príspevok člen korešpondent AV ZSSR M. E. Omeľjanovskij (Filozofický ústav AV ZSSR). Na konkrétnych príkladoch ukázal, ako sa u mnohých prírodovedcov v kapitalistických krajinách uskutočňuje istý proces prehodnocovania filozofických hodnôt. Nastal odklon od pozitívizmu a od iných antimaterialistických smerov a rastie záujem o marxistické práce. Ďalej uviedol príklady plodnej spolupráce sovietskych filozofov a prírodovedcov a poukázal na to, že sa pociťuje nedostatok odborne fundovaných, zovšeobecňujúcich prác o konkrétnych prírodovedných problémoch.

Akademik N. P. Dubinin (Ústav všeobecnej genetiky AV ZSSR) sa zaoberal *vzťahom spoločenských vied a biológie*. Charakterizoval sociálne aspekty vedeckotechnickej revolúcie, jej význam, a poukázal na isté protirečenia v jej priebehu v podmienkach socialistickej spoločnosti. Povedal, že na príklade niektorých nežiadúcich dôsledkov vedeckotechnickej revolúcie vidíme, aké nevyhnutné je rozpracovanie hodnotového prístupu k výsledkom vedy, ako aj využívanie nových systémových prístupov v samej vede. Charakterizoval zmeny prebiehajúce dnes v myslení biológov a kľúčové problémy, na ktoré sa sústreďuje veda pri riešení problému človeka. V tejto súvislosti sa zaoberal aj otázkou využívania genetického potenciálu ľudstva.

Charakteristike *novej úlohy filozofie vo vedeckotechnickej revolúcii* venoval svoj

príspevok prof. I. T. Frolov (redakcia Voprosov filosofii). Jednou z najdôležitejších otázok je nové poňatie úloh filozofie, jej rastúcej organickej spätosti s politikou KSSZ, s praktickou komunistickou výstavbou a výchovou nového človeka, s potrebami ideologického boja a rozvojom vied. Tieto úlohy filozofia rieši svojimi vlastnými metódami. Filozofi však zatiaľ reagujú veľmi oneskorene na aktuálne problémy. Filozofia a filozofi stále viacej prijímajú integračné funkcie, niekedy jednoducho funkcie iniciátorov riešení komplexných problémov. V súčasnosti nastáva interdisciplinárna syntéza, zmenil sa sám princíp tvorby nových vied, prejavujú sa tendencie k zjednocovaniu mnohých vedných disciplín a ich metód. Pozorujeme zložité procesy sociologizácie prírodovedy, rast úlohy a významu sociálno-filozofickej a etickej problematiky vedeckého poznania. „Rozvíjaj dialektikomaterialistickú metodológiu ako základ súčasnej vedy, viesť nezmieriteľný boj s jej protivníkmi, stimulovať úsilie prírodovedcov a predstaviteľov iných vied, širšie a hlbšie posudzovať sociálno-filozofickú a etickú problematiku — v tom vídime reálnu úlohu a perspektívu filozofickej práce v nových podmienkach“. (č. 9, s. 60)

Akademik L. V. Kantorovič (Ústav riadenia národného hospodárstva) sa zaoberal *pozitívnymi výsledkami vzájomného ovplyvňovania prírodných a spoločenských vied*, konkrétne prenikania matematiky do ekonomiky a v určitej miere aj do filozofie, sociológie a iných vied. Podčiarkol, že aj spoločenské vedy sú bezprostrednou výrobnou silou, čo sa niekedy podceňuje. Ústredným problémom je podľa neho otázka vzájomného prenikania vied. Uviedol, že za hlavné pokladá tieto praktické úlohy vied: umelé zdroje obživy, automatizáciu v bežnom živote ľudí a v službách, zdokonalenie foriem organizácie a riadenia spoločenských procesov.

Doktor ekonomických vied B. G. Kuznecov (Ústav dejín prírodných vied a techniky AV ZSSR) hovoril o problematike *hodnotovosti súčasnej vedy a o nových formách syntézy vedeckých poznatkov*. Vzhľadom na vedu teraz nemožno nahrádzať objektívne kritériá pragmatickými. Pri hľadaní etickej hodnoty vedy treba odpovedať na otázku, či vedecký pokrok robí ľudí šťastnejšími a lepšími. Problém syntézy spoločenských a prírodných vied je jedným z fundamentálnych problémov dneška a súčasne je krajne aktuálnym predpokladom optimalizácie spoločenských plánov a bilancií. Záverom zdôraznil potrebu priblížiť ekonomické myslenie filozofii. Pri posudzovaní problémov v spoločenských vedách by sa malo postupovať tak, ako je už dávno zvykom vo fyzike: viac hovorí o nových teóriách, koncepciách, modeloch, rovniciach...

Akademik A. I. Berg (Vedecká rada Prezídia AV ZSSR pre kybernetiku) sa zaoberal *výchovou potrieb*. Uspokojovanie potrieb ľudí a spoločnosti treba skúmať a systematicky organizovať. To potom umožní optimálne plánovanie národného hospodárstva a optimálne riadenie pracovného procesu, aby sa dosiahli nastolené spoločenské ciele. Zdôraznil závažnosť súladu pedagogického procesu s potrebami vedy a techniky, pripomenul možnosti kybernetickej pedagogiky a poukázal na nepriaznivú situáciu vo vybavení škôl všetkých typov modernou didaktickou technikou.

Najdôležitejšie úlohy vedy a základné črty novej etapy spolupráce prírodných a spoločenských vied charakterizoval vo svojom príspevku doktor ekonomických vied R. A. Belousov (Akadémia spoločenských vied pri ÚV KSSZ). Zdôraznil význam zlepšenia vzájomnej informovanosti pracovníkov v prírodných a spoločenských vedách, posudzovanie konkrétnych foriem a metód ich spolupráce, ako aj zlepšenie ich odbornej prípravy. Uviedol, že ako ekonóm pracujúci v oblasti riadenia národného hospodárstva pokladá za najdôležitejšie otázky, ktoré sa ešte dlho nebudú môcť vyriešiť a ktoré ani nemožno riešiť bez pomoci prírodných vied. Sú to: zabezpečenie dostatku bielkovín pre obyvateľstvo, podstatné zlepšenie bytových podmienok a energetický problém.

Člen korešpondent AV ZSSR G. A. Aksenenko (Ústav štátu a práva AV

ZSSR) hovoril o potrebe *spolupráce prírodovedcov a odborníkov v spoločenských vedách pri riešení problémov zachovania životného prostredia*. Zdôraznil, že súčasná prax, keď rozpracúvaním zákonov sa zaoberajú najmä právnici a len v niektorých prípadoch aj ekonómi a predstavitelia iných rezortov, vedie k tomu, že zákony sú nedostatočne vedecky fundované, že sa v nich nerešpektujú všetky prvky a aspekty oblasti, ktorú treba zákonne upraviť, prvky, z ktorých treba vychádzať pri tvorbe zodpovedajúceho právneho poriadku alebo pri vymedzení zákonnosti správania ľudí. Podrobnejšie je to v jeho štúdiu *Príroda a človek v podmienkach vedeckotechnického pokroku*. (č. 10, s. 54—63).

Charakteristike *novej etapy v rozvoji spoločenských vied* venoval svoj príspevok doktor filozofických vied Ch. N. M o m d ž i a n (Akadémia spoločenských vied pri ÚV KSSZ). Okrem iného povedal, že ak sa majú zachovať seriózne kontakty s predstaviteľmi prírodných vied, treba, „aby metódy práce, štýl myslenia boli rovnaké v jedných aj v druhých vedách. Nemôže to byť tak, aby sa v jednej vede ľudia zaoberali objavovaním nových vedeckých právd a v mnohých odboroch spoločenských vied sa desaťročia opakovali stále rovnaké tézy. Ak to bude takto pokračovať, seriózne kontakty, vzájomné ovplyvňovanie prírodných a spoločenských vied sa nevytvoria“. (č. 10, s. 48) Autor taktiež venoval pozornosť plneniu straníckych smerníc o rozvoji spoločenských vied a varoval pred pseudokritikmi, ktorí namiesto plodnej práce sa zaoberajú útokmi na nové myšlienky a netradičné formulácie. Pracovníci vo filozofii a v spoločenských vedách majú pamätať na to, že čím skôr sa naučia hovoriť jazykom, ktorý je bežný medzi vedcami, tým rýchlejšie a efektívnejšie bude napredovať naša spoločná práca. Je potrebné, aby sa „spoločenské vedy seriózne prebudovali tak, aby si všimli a analyzovali nielen úspechy, ale aj negatívne, antisocialistické javy, odhaľovali ich podstatu a pomáhali ich prekonať“. (č. 10, s. 49)

Člen korešpondent APV ZSSR B. F. L o m o v (Psychologický ústav AV ZSSR) hovoril o *súvislosti psychológie s prírodnými a spoločenskými vedami*. Zdôraznil význam skúmania problematiky človeka a potrebu rozpracúvania niektorých konkrétnejších otázok, napr. všeobecnej teórie vnímania.

Akademik B. M. K e d r o v (Filozofický ústav AV ZSSR) venoval pozornosť *prameňom a formám súvislosti vied*. V kontexte úvah o integrácii a syntéze vied charakterizoval otázku predmetu skúmania, problém interdisciplinárnych, hraničných odborov, otázku povahy technických vied a nakoniec sa zaoberal problematikou spoločenského riadenia. Zdôraznil, že dnes v istej miere jestvuje úloha upevňovania zväzku marxistických filozofov a pracovníkov v marxistických spoločenských vedách. Aktuálnosť tejto otázky súvisí najmä s úzkou špecializáciou v spoločenských vedách, ktorá obsahuje nebezpečenstvo straty širokých, orientujúcich názorov, komplikuje pochopenie celkového smerovania spoločenského vývinu. „Preto všetky spoločenské vedy treba teraz pozdvihnúť na takú úroveň v zmysle ich vzájomného ovplyvňovania a ich integrácie s marxistickou filozofiou, na akej sa už dávno nachádzajú prírodné vedy“. (č. 10, s. 53)

Napokon chceme ešte informovať o diskusii na tému *Súčasný problémy vzdelávania a výchovy*.³ Organizátori tohto rokovania, Filozofický ústav a redakcia časopisu nastolili zaujímavý okruh otázok, ktoré možno zhrnúť do troch problémových celkov:

1. sociálno-ekonomické problémy vzdelávania;
2. praktické a metodické otázky, súvisiace so zvyšovaním efektívnosti vyučovania a výchovy, s rozpracúvaním ich vedeckých základov;
3. teoretické otázky ďalšieho vedeckého rozpracúvania problémov výchovy človeka budúcnosti.

³ Diskusia sa uskutočnila 16.—17. mája 1973. Príspevky sú uverejnené v č. 11, s. 27—47, č. 12, s. 54—70 ročníku 1973 a v číslach 1, s. 82—97, 2, s. 75—95 a 4, s. 43—65 ročníku 1974.

Úlohou tejto diskusie „Okrúhleho stola“ bolo sústrediť pozornosť na komplexné skúmanie a posudzovanie nastolenej problematiky. Medzi účastníkmi boli preto filozofi, sociológovia, pedagógovia, fyziológovia, spisovatelia, učitelia stredných a vysokých škôl, ako aj predstavitelia stranických, komsomolských a iných spoločenských organizácií. V diskusii vystúpilo 21 účastníkov.

Rokovaním otvoril akademik B. M. K e d r o v. Zdôraznil predovšetkým filozofický aspekt nastolenej problematiky. Podľa jeho názoru v otázkach výchovy, vzdelávania a rozvíjania schopností nástroj dialektiky, t. j. filozofický, metodologický nástroj, má hrať rozhodujúcu úlohu v oblasti nachádzania optimálneho, racionálneho vzájomného pomeru medzi rozvíjaním schopností na jednej strane a rozsahom osvojovaných poznatkov na druhej strane. Poukázal ďalej na potrebu zabezpečiť, aby sa získané poznatky zo spoločenských vied transformovali na hlboké presvedčenie a neostávali iba formálnymi znalosťami.

Hlboké myšlienky o vzťahu *didaktiky a dialektiky* odzneli vo vystúpení E. V. I l i e n k o v a, DrSc. (Filozofický ústav AV ZSSR). Sústredil sa na problém, o ktorom sa v posledných rokoch veľa píše, na problém *výchovy myslenia*. Poukázal na to, že materialistická dialektika sa zďaleka ešte nestala principiálnym základom didaktiky. V sovietskej škole vznikla podľa jeho mienky tragická divergencia medzi procesom osvojovania poznatkov a procesom rozvíjania schopností myslieť. Myslenie vo vlastnom zmysle slova sa začína práve tam, kde vedomie človeka naráža na protirečenie, ktoré nemožno vyriešiť pomocou hotových schém, receptov, algoritmov či poznatkov. Preto skôr, ako sa žiakom poskytnú odpovede a závery, treba im jasne ukázať, aké konkrétne otázky viedli k nájdeniu a sformulovaniu týchto odpovedí vo forme vedeckých záverov. „Učiť špecificky ľudskému mysleniu znamená učiť dialektike. Je to to isté, nie sú potrebné dve slová. Znamená to učiť schopnosti prečizne a jasne zachytiť protirečenie, schopnosti »znášať napätie protirečenia«, aby sa potom našlo skutočné riešenie tohto protirečenia v priebehu konkrétneho skúmania faktov, a nie pomocou slovných manipulácií zakrývajúcich protirečenia života a vedy“. (č. 2, s. 79)

O *formovaní tvorivých schopností* mládeže hovoril učiteľ 6. moskovskej školy I. J. L e r n e r, doktor pedagogických vied. Vyslovil názor, že netreba donekonečna rozširovať rozsah osvojovaných poznatkov a predlžovať školskú dochádzku. „Treba brať do úvahy osobitnú senzitivnosť k intelektuálnej kultúre práve v ranom detstve (podľa niektorých údajov vo veku 5—7 rokov) a vytvoriť vzdelávací systém, ktorý by pamätal nielen na osvojovanie si žiakmi akokoľvek náročných hotových informácií, ale aj na samostatné riešenie problémov a problémových úloh“. (č. 11, s. 41) Akademik A. I. B e r g hovoril o osobitnom význame problému *formovania potrieb a záujmov* vo vzdelávacom a výchovnom systéme už od raného detstva, vrátane duchovných, mravných a intelektuálnych potrieb, ktorých obsah nemôže byť geneticky zakódovaný. Ako predseda Vedeckej rady pre kybernetiku AV ZSSR venoval pozornosť otázkam rozpracovania kybernetickej pedagogiky a praktickému využívaniu jej poznatkov.

Dekan Psychologickej fakulty MŠU akademik A. N. L e o n t i e v vo svojom príspevku zdôraznil závažnosť požiadavky, aby sa vzdelávanie a výchova ustavične orientovali na *budúcnosť*, na nové, stále osvojovanie si nového. V súlade s rýchlym striedaním požadovaných vedomostí a zručností by sa mala meniť aj stredná škola, nemala by sa pridŕžať tradícii detskej školy.

Je len prirodzené, že mnohí diskutujúci venovali pozornosť súčasným problémom stredoškolského vzdelávania. Poukazovali na viaceré konzervatívne prvky vo vyučovaní jednotlivých predmetov, na zaostávanie výchovy za vyučovacím procesom atď. Mnohí konštatovali, že dnešná škola nie je schopná včas odhaliť a rozvíjať prirodzené nadanie

žiakov. V tejto súvislosti venovali diskutujúci pozornosť problémom a nedostatkom v príprave učiteľských kádrov, zdôrazňovali potrebu skvalitniť výchovu a odbornú prípravu vychovávateľov.

Zaujímavé postrehy o školskej výchove, o nevyhnutnosti vychovávať v samom vyučovanom procese obsahoval príspevok člena korešpondenta Akadémie výtvarných umení ZSSR M. A. Lifšica. Mladá generácia podľa jeho názoru si musí osvojiť poznatky, ktoré jej umožnia dobre sa orientovať v každej novej oblasti poznatkov. „Nemožno vedieť všetko, ale možno a treba vedieť, čo kde je, akým smerom sa treba uberať, aby sme potrebné poznatky nadobudli“. (č. 1, s. 82) Predovšetkým treba však vedieť, aké konkrétne vedomosti treba mať. Akademik A. V. Petrovskij zdôraznil, že jedine dobre organizovaná školská výuka umožňuje osvojiť si systematické poznatky a predovšetkým rozvinúť vlastnú aktivitu žiaka, naučiť ho *učiť sa*. A. I. Lipkinov (Vedeckovýskumný ústav všeobecnej a pedagogickej psychológie APV ZSSR) sa zaoberala významom *sebahodnotenia* v procese formovania osobnosti žiaka. Zdôraznila, že sebahodnotenie je veľmi dôležitým regulátorom činnosti, hrá obrovskú úlohu v procese formovania kompetentnej, iniciatívnej a životaschopnej osobnosti.

Ako uviedol prof. P. J. Galperin, jednou z podmienok zvyšovania efektívnosti vyučovacieho procesu je *zmena metodiky vyučovania*. V posledných dvadsiatich rokoch sa vo vyučovaní začali postupne uplatňovať tieto nové metódy: 1. algoritmizácia, 2. tzv. programované vyučovanie, 3. etapové formovanie myšlienkových operácií a pojmov. Autor je zástancom etapového vyučovania, ktorému aj venoval podrobnejšiu pozornosť.

Problému formovania *vizuálnej kultúry* dospievajúcej generácie venoval svoj pozoruhodný príspevok prof. V. P. Zinčenko. „Vo svetle súčasných psychologických výskumov dôležitými prvkami takejto výchovy je osvojovanie si žiakmi rôznych vizuálnych jazykov, spôsobov predmetného a zmysluplného operovania nimi, ako aj spôsobov transformácie a manipulovania zrakovými obrazmi... Hlavným psychologickým momentom estetickéj apercepce nie je určenie významu zobrazeného, ale vyťaženie a prežívanie osobnostného zmyslu, obsiahnutého v umeleckom diele“. (č. 11, s. 46) Poukázal ďalej na veľký význam estetickéj výchovy, keďže práve umenie, na rozdiel od vedy, ešte stále učí vnímať svet synteticky. O význame umenia hovoril tiež filmový režisér G. N. Čuchraj.

Veľa pozornosti sa venovalo aj otázkam *etickej* výchovy mládeže. Poukazovalo sa na to, že na mládež nevpávajú len škola alebo rodina, ale aj mnohé iné mikrosociálne zložky, ktorých vplyv je rôzny. Upozorňujeme najmä na vyššie uvedené spisovateľa G. A. Medynského, ktorý na konkrétnych príkladoch zo života poukázal na nedostatky v súčasnej výchove, predovšetkým na prejavy konzumného vzťahu k životu.

Problémom *psychofyziológického prelažovania* žiakov sa zaoberal prof. J. M. Prachtusevič. Za prakticky najzávažnejšie pokladá predchádzať negatívnym dôsledkom duševného preťaženia, ako aj vytvoriť optimálny režim duševnej práce a urýchlene rozpracovať režim podmienok, ktoré by umožnili uviesť do života nové vyučovacie programy, umožňujúce vysokú produktivitu učenia a upevňovanie zdravia žiakov.

Menšia pozornosť sa venovala špecifickým problémom výchovy a vzdelávania na vysokých školách. Hovorilo sa najmä o zvyšovaní efektívnosti systému výchovy k tvorivosti a o zapájaní študentov do vedeckovýskumnej práce.

Vcelku možno konštatovať, že diskusné príspevky, o ktorých sme stručne informovali, obsahujú veľa závažných myšlienok, námetov a podnetov na ďalšie rozpracúvanie širokého komplexu aktuálnych otázok súčasného vývinu vedy a spoločnosti. Nielenže stimulujú záujem vedcov o nastolovanie a riešenie nových otázok, ale ukazujú aj cesty a možnosti spájania filozofickej práce s riešením naliehavých problémov. „Okrúhly stôl“ patrí k najzávažnejším a súčasne najpríťažlivejším stálym rubrikám Voprosov filosofii.